

Неохристияни будуть критикувати, але обережно, ті «застереження від якихось змін від представників наявних в ній традиційних релігійних систем», «заклики до держави використати ледь не силу, щоб зберегти усталені віками релігійні форми», що для них виглядає явним анахронізмом. Тому треба чекати релігійної творчості, натхнення, спростування відомих істин. Це християнство буде не канонічним, а вільним, де цінуватимуться не колективні традиції, спільнотна істина, а індивідуальний досвід, персональна харизма (Див.: Там само. – С.22).

Таким чином, нові релігійні явища завжди будуть обов'язковим елементом духовного розвитку людства. Вони свідчатимуть про вітальність релігії, про її злети і падіння, про епохи її відродження і періоди глибоких криз чи катастроф. Тому наявність в релігійному житті світу та України неорелігій є закономірною, навіть необхідною ознакою релігієгенезу. Без сумніву, окремі релігійні напрямки можуть зникати, трансформуватися, перероджуватися, з'єднуватися, але як феномен НРР завжди будуть супроводжувати існування людини, народів, держав, церков.

7. НЕОЯЗИЧНИЦТВО-РІДНОВІРСТВО У СВОЇЙ СУТІ І ПЕРСПЕКТИВАХ

Язичництво відроджується. Останніми роками все частіше згадується феномен язичництва у зв'язку із спробами в той чи інший спосіб відродити його, зробити масовим релігійним феноменом. Оскільки воно у нас постає як відроджуваний неорелігійний феномен, а не як збережене у незмінному вигляді питоменне явище первісних вірувань, то його розглядають як неоязичництво. Воно з'явилося і поширилося в багатьох країнах, а тому є вже світовим феноменом. Неоязичники часто збираються на свої форуми, мають своє міжнародне об'єднання, навіть рідняться між собою. Так, волхвиня української Рідної Віри вийшла заміж за лідера російських нео язичників.

Чим зумовлена поява цього різновиду неорелігії? Я назвав би тут декілька основних чинників. По-перше, відбувається повернення людини до природи після усвідомлення того, що вона мстить людині за бездумні наміри повністю підпорядковувати її собі, не рахуючись із природними закономірностями і її можливостями. По-друге, маємо нині своєрідний супротив глобалізації, який виявляється в прагненнях багатьох народів зберегти свою національну ідентичність або відродити її після краху ряду імперій. По-третє, традиційні історичні релігії переживають кризу, не спрацьовує їх прагнення стати над націями. Не збуваються їхні обіцянки і прогнози, зокрема обіцянка Ісуса Христа ще за час життя його покоління прийти для спасіння людства. То ж з'являються пошуки заступництва в позаісторичних релігіях, вірніше – у відроджених власних давніх віруваннях

свого етносу, а не в релігіях привнесених з теренів інших народів. Так, хоч християнство й існує на українських землях в інституалізованому вигляді більше тисячі років, але приходиться визнати, що чогось значимо для нашого народу за ці роки воно не залишило – не мали фактично своєї державності, були розшматовані сусідніми державами, мали вікову колоніальну залежність, мали супротив загарбників повноцінному розвитку української культури та ін.

Перш ніж говорити про неоязичництво України, з'ясуємо природу самого язичництва, щоб опісля засвідчити те, чи ми маємо нині відтворене язичництво (неоязичництво), а чи ж штучно створене нове язичництво, які перспективи його розвитку і сприйняття українцями.

Язичництво – надто невизначений термін як в науці взагалі, так і в релігієзнавстві зокрема. Він набуває різного смислового навантаження залежно від того, хто і для чого ним користується. Академічні релігієзнавці частіше до нього звертаються для позначення етапу розвитку релігійних вірувань, що передували етнічним (національно-державним), а тим більше – світовим релігіям. Дехто з дослідників до язичництва відносить не родоплем'яні вірування, а власне етнічні релігії того чи іншого народу. Тоді для українців язичництвом постають вірування умовно об'єднані “Володимировим пантеоном”. Але ж це далеко не так. Це був початок формування етнічних вірувань наших предків, перерваний Володимировим хрещенням Русі, а відтак на віки виявлений у неповноті української духовності, може й в тому відчутті якоїсь своєї культурної неповноцінності при взаємодії з іншими (переважно сусідніми) культурами, навіть виявах якогось надто легкого сприйняття їх як своїх.

Характерно, що термін “язичник” довгий час взагалі не мав релігійного змісту. Послідовники дохристиянських вірувань тоді не називалися кимось язичниками і самі себе вони так не називали. Між ними навіть не віднаходилося щось спільне, бо ж їхні вірування мали тоді своє чітке конкретне вираження, а їх визнавали поставали як прихильники якогось відомого може лише їм божества. Поняття “язичництво” виокремилася лише в християнському середовищі. Оскільки християнська релігія поширювалася переважно в містах, а дохристиянські вірування зберігалися в сільських поселеннях, то язичниками (поганами, селяками) звали сільських жителів, а їх віру - язичницькою. З часом цим поняттям позначалися не лише вірування, які існували в різних народів до появи християнства, і послідовників всіх дохристиянських вірувань, а й взагалі все нехристиянське. Нині ж, більше того, кожна християнська конфесія розглядає навіть вірування свого “християнського сусіда” певною мірою як язичництво.

Характерно, що подібної позиції дотримуються послідовники всіх так званих історичних релігій. Вони дещо погоршливо ставляться до всіх вірувань, що існують поза ними, іменують їх поганством із набутим опісля всім негативним підтекстом цього слова. Нині дійшло до того, що терміном “язичництво” йменується подеколи навіть все секуляризоване людське

суспільство. Але зауважимо, що при цьому термін “язичництво” вже втрачає будь-який духовний зміст.

Боги язичників. Для сучасної людини язичництво постає часто як набір різних язичницьких богів, імена яких нічого для неї не значать, яких вона, власне, не знає, байдужа щодо них, а відтак і до тієї релігійності, сутнісний зміст якої вони становлять. А між тим язичництво, як це аргументовано показує американський автор Гус Ді Зеріга в своїй книзі “Християни і язичники” (Москва, 2002) – це людина в контексті природного життя, це духовний пошук нею себе у навколишньому світі, в якому ми часто ще губимося. Якщо в трансцендентних релігіях світ втрачає свою сакральність, постає як зібрання об’єктів, що не мають внутрішнього смислу, самоцінності, бо ж уявлення про Бога як щось повністю трансцендентне робить його вище цього світу, то язичництво божественне віднаходить всередині самого навколишнього світу. При цьому останній, не як творіння Божественного, а як його частинка чи вмістилище, не відокремлюється від священного, бо ж має свою самоцінність, до якої слід ставитися поважливо. Тому у язичника відсутня екзистенційна туга із-за якоїсь там безтямності буття. Для нього священне явлене у світі і в останньому немає чогось такого, що було б відокремленим від нього. Все тут має священну силу і варте поклоніння. Язичник молиться на доквілля, молиться всюди, бо ж все навколо є проявом священного. Для нього важливою є не втеча від світу, а досягнення гармонії з ним, бо ж світ не є чимось “занепалим”, гріховним, а виявом священного, до якого слід прилучатися, жити з ним, а не поза ним. Саме поклоніння світовій гармонії, як це слушно зауважує згадуваний вище Гус Ді Зеріга, є характерною рисою багатьох язичницьких традицій, саме цим вони в основному й відрізняються від релігійного монотеїзму. “Оскільки Дух іманентний, то він досягається людиною різними способами, які є неможливими для трансцендентального божества. Акцент на гармонії, а не на особистому спасінні, приводить до надто більшого устремління до духовного преображення і зв’язку з Божественним в цьому житті, а не до божественного благословення в потойбічному

Якщо трансцендентні релігії все своє віровчення формують винятково на основі якогось одкровення Божого, даного ніби заради блага людини, а всі індивідуальні одкровення в них є істинними, коли вони співзвучні із Священними писаннями, то в язичництві домінує особистісне сприйняття Божественного через обряд, медитацію, споглядання, транс, духовний пошук і т.п. Для язичника не так важливою є спільність вірувань, як спільність обрядових дійств, які при цьому все ж утримують великий простір для індивідуальних варіацій за умови збереження певних успадкованих від предків форм.

Язичник вшановує лише своїх, звиклих для нього богів, але при цьому не заперечує силу чужих щодо нього богів. Жодне язичницьке вірування не засвідчує свою єдинодостовірність й не закликає при цьому всіх до поклоніння лише його богам. Таке розуміння язичниками Божественного і

можливих форм відносин з ним виключає якусь їх місіонерську діяльність. Оскільки в язичництві домінує індивідуальне сприйняття Божественного і ніхто в ньому не може претендувати на якусь винятковість своїх поглядів на природу духовної реальності, то будь-яка форма виявлення вірувань тут є істинною і не заслуговує нивілювання або ж обов'язкового наслідування.

Язичник молиться довкіллю. Для язичника не важливим і значимим є якесь там освячення кимось його храму, як просто факт його розміщення на священному клаптику землі, від якої цей храм і одержує свою священну силу. Язичник молиться на все в довкіллі, оскільки в світі будь-який предмет має духовну силу, а відтак – і заслуговує на поклоніння йому. Це лише на початкових етапах розвитку язичницьких вірувань існувало поклоніння якимсь там ідолам, що нібито втілювали в собі Божественну силу, були тотожні їй. З часом це зникло і язичницькі боги постали в дещо абстрактній формі. Неоязичник вшановує насамперед Природу.

У язичника також немає якогось там особливого таїнства причастя якимись визначеними їстівними стравами. Для нього будь-яке сприйняття їжі вже є священним актом, бо ж все наявне у світі є проявом священного.

Трансцендентні релігії абсолютизують наявність у світі якогось фундаментального зла і, власне, тримаються, виживають на основі пропонування шляхів відвернення його негативної дії. «Без чорта і Бог був би непотрібним», - говорить народне прислів'я. На відміну від них у язичників світ не постає як арена титанічної боротьби між добром і злом, бо ж він є священним і в ньому немає місця для нечистої сили як невід'ємної його складової. Остання постає як щось залітне, звідкись кимось привнесене, привнесене тим, що боїться світу, а тому існує десь потаємно поза ним і виявляє себе підступно. На відміну від християн, язичники радісні у своїх обрядах, не прихнюплени постійно молінням типу «подай», «помилуй», «прости», як в християнстві. Знаючи добре довкілля, вони постають в ньому як господарі, а не як гості. Тому воно їх не лякає, орієнтує на діяльність у світі, а не очікування якихось благ і невідомо коли, де і від кого.

Язичник вірить у потойбічне життя після смерті, але воно у нього постає не як якесь там бездіяльне райське блаженство, що ми маємо в християнстві, ісламі чи в тому ж індуїзмі. Для нього сенс життя - в самому житті. Спостерігаючи циклічну природу зовнішнього світу, коли все після зимової сплячки-смерті весною знову оживає для буйного розквіту влітку і нової смерті восени, язичник в цьому віднаходив незаперечну істину “вічної присутності”. Світ поставав для нього не як історія з її часовою протяжністю, а як плинність циклів, в яких все повторюється і не губиться, а лише перевтілюється. Окреме людське життя язичнику також уявлялося як цикл народження, смерті і нового народження. Потойбіччя при цьому поставало не як якесь судилище, а як невід'ємний елемент вдосконалення, оновлення, підготовки до нового життя.

Відтак язичник не осмислює світ як щось існуюче поза ним, а живе в цьому світі, відчуваючи в ньому себе невід'ємною його часточкою. Він не

протистоїть природі, а взаємодіє з нею, шукає себе в ній. І якщо для тієї чи іншої її частини людина шукає якогось покровителя, то він (лісовик, польовик, домовик і т.п.) не є для неї злою слою, а виявом господаря, через спілкування з яким можна досягти бажаного. Господар цей скоріше є уособленням природи функціонування певної частини світобудови, ніж чимось надприродним, а тому не потребує для засвідчення свого існування якихось особливих доказів. Для язичника він просто є і з наявністю його слід рахуватися.

Особливості язичництва. Насамперед відзначимо, що не існує якоїсь єдиної системи вірувань і єдиного обрядового комплексу для всіх язичників, хоч у них є спільного багато більше, як навіть у різних християнських конфесій. Виходячи із вище зазначеного, визначимося в тому, що є язичництво або хто є язичник? Його характеризують такі особливості:

1. Божественне є не десь поза світом, а присутнє в ньому. Священне явлене у світі, всередині кожної людини, рослини, тварини, навіть в об'єктах неживої природи. Для язичника Земля і її природні складові – це живе божество, самоурегульована істота, наділена свідомістю. Людина не протистоїть природі. Більше того, вона своїми діями не повинна приносити якусь біль природі, псувати її, навіть забруднювати

2. У світі існує розумна гармонія, а відтак в ньому немає місця боротьбі якихось двох начал - добра і зла.

3. Світ – це не часова протяжність наявного в ньому, що вкладена в якісь лінійні часові схеми, а плинність циклів його буття. Ніщо в ньому не втрачається, а включається в коловорот подій. Відтак і смерть різних життєвих форм – це не кінець, а певна природна межа, що постає як відпочинок і відновлення сил, які будуть необхідні для нового народження.

3. Найважливішим для людини є вшанування світової гармонії, досягнення гармонії із довкіллям, а не прагнення до якогось спасіння в потойбіччі, на чому акцентують увагу т. зв. традиційні церкви. За допомогою великого різноманіття ритуалів язичник прагне зміцнювати зв'язок між собою і довкіллям.

4. Важливим є особистістне сприйняття Божественного через обряд, молитовну медитацію, духовний пошук. Визнаючи те, що Божественне може виявлятися у великому різноманітті форм і маючи надто багато різних уявлень про нього, язичник все ж схильний розглядати Божественне насамперед як жіноче начало.

5. Язичник мислить, що Боги мої є істинними для мене, інші ж (а вони також є) – для інших, а тому не слід місіонерити, прагнути повернути когось на свою віру.

6. Оскільки все в довкіллі має духовну силу, то не потрібно будувати якісь храмові споруди, одягати розпорядника богослужіння в якісь пишнотні наряди, сприймати жерця чи жрицю як обов'язкових посередників між тобою і Божественним світом. Останні можуть представляти Божество під час

обрядових дійств, але ж з таким успіхом цю роль може виконати і хтось інший.

7. Образ диявола (сатани) ніколи не існував в язичницькому пантеоні, а був повністю сконструйований християнською теологією як тінь християнського Бога. Замість нього язичник вшановує творіння як взаємопроникаючу спільність постійно змінюваних сил. В язичницькій міфології не існує архетипів зла. Відтак прирівнювання язичників до сатаністів історично й нині прямо суперечить змісту язичницького віровчення (Див.: Юдит А. Новое язычество. – М., 2004. – С. 15).

8. У язичників немає, як у християн, віри в систему „гріх-покарання”, бо ж недобрий вчинок щодо іншого є недобрим щодо божества, часточкою якого він є. Відтак треба жити так, щоб не приносити якісь прикроці іншому.

Враховуючи вище зазначене про язичництво як специфічний пласт духовної культури, не можна абсолютно погодитися з тими негативними підходами до нього, примітивними оцінками, які побутують не лише в іноязичницьких віруваннях, а навіть в деяких історичних працях. Християнство, як і всі інші історичні релігії, має порівняно незначну історію. За умов відсутності національних і світових релігій передуюче їм віросповідання цілком успішно виконувало свою світоглядну, виховну та орієнтаційну роль, виявляло належну суспільну та етичну функціональність. Воно поставала як своєрідна картина природи і господарки людини в ній. Саме тому з приходом нових вірувань воно не зникло безслідно. Більше того, стало функціонувати з ними паралельно, подеколи в чистому своєму вигляді, але частіше асимільовано в нові вірування. Язичницька картина природи і людини в ній новими релігіями, переважно світовими, була доповнена картиною людини і з'ясуваннями її місця у світі, її відносин з іншими людьми.

Відтак язичництво – це особливий вид духовності, який хоч і співзвучний з іншими віруваннями, але має свої, лише йому притаманні особливості. На думку М.І.Костомарова, сутність язичництва полягала в обоженні природи, визнанні якоїсь містичної сили за предметами і явищами довкілля, поклонінні Сонцю, небу, воді та землі, вітру, деревам, птахам, камінню тощо. “Релігійні уявлення слов'ян частково втілилися у формі ідолів, але у них не було ні храмів, ні жерців, - пише мислитель. - Вони мали досить неясні уявлення про людину після смерті, потойбічний світ вважався їм продовженням справжнього життя”.

Українське язичництво в його періодизації. Нам нині складно, а часто й неможливо реконструювати в повному обсязі віроповчальної і обрядової складових українське язичництво як релігію. Як правило, якісь письмові джерела про цей пласт релігійності не збереглися. Дещо для цього нам дають пам'ятники усної народної творчості, які беруть свій початок ще з дохристиянської доби, хоч почали їх записувати лише з XVIII-XIX століть і вони виявилися значною мірою християнізованими. Далеко більше інформації дають предмети матеріальної культури – археологічні знахідки,

мистецькі витвори того часу тощо. Дослідники звертаються ще й до виокремлення тих елементів давніх вірувань, які були асимільовані до себе сучасними релігійними системами. Відтак українське язичництво нині живе у трьох своїх різновидах: 1. позаконфесійні віросповідні вияви в світорозумінні і світоставленні, наявні практично у всіх людей; 2. складова тієї двовірності, яка притаманна послідовникам традиційних релігій; 3. відроджувані форми язичницьких вірувань і обрядодій різних рідновірських течій.

Варто зауважити, що й самі язичницькі вірування не залишалися незмінними, оскільки через них виявлялася значною мірою культура народних мас. Навіть наші давньоруські письменники не визнавали язичництво чимось сталим і прагнули простежити еволюцію прадавніх вірувань своїх предків. Так, в “Повісті врем’яних літ” під 986 роком вміщено “Промову філософа” – грецького проповідника, який прибув до Києва, щоб повернути в християнство князя Володимира. Промовець виокремлює два основні етапи у розвитку язичництва. Якщо перший характеризує поважання людиною навколишньої природи, то на другому вже з’явилося виготовлення ідолів і вшанування їх через принесення жертв.

Історично більш вірогідну періодизацію язичницьких вірувань на наших теренах знаходимо в “Слові св. Григорія, изобретено и толцех о том, как первое погани суще языци кланялись идолам и требы им клали; то и ныне творят” – пам’ятці XII століття. Тут виокремлюються три головні періоди еволюції релігійних уявлень давніх слов’ян: 1/поклоніння берегиням і упирам; 2/поважання Рода і Рожаниць; 3/моління Перунові, Хорсу, Мокоші та Вилам.

Українці завжди були землеробською нацією. Постійний зв’язок із землею, зрозуміло, позначився на їхній духовності, наклав на неї відбиток селянськості. Тому культ Землі, землеробської праці є основою світобачення українського селянина. Земля, яку він називає ненею, в його фольклорі навіть стоїть над Богом і святими. Згадаймо принагідно тут колядку “Святі орачі”. В ній святий Миколай за плугом ходить, святий Михайло волоньки гонить, Господь-Бог ріллю всіває, Син Божий її зволочає, а Мати Божа їм їстоньки носить. Лише філософія Землі українця, згідно з якою праця на ній є священною справою, дає йому можливість включити божественні сили у землеробський цикл і не вважати такий хід мислення чимось гріховним.

Неоязичництво як видозмінена первісна духовність. Нині світ переживає етап відродження язичницьких вірувань. Кількість неоязичницьких громад неухильно зростає і до того ж у багатьох країнах. Відома дослідниця цього феномену Анодеа Юдіт відзначає, що „на сьогоднішній день неоязичництво – це релігія Америки, яка найшвидше розвивається. Фемінізм, забруднення довкілля, спрага на практичну духовність і розчарування в ієрархічних світових релігіях штовхають людей різного віку до релігій їх предків... Неоязичництво як світова і індивідуальна релігія виходить на перший план сучасної духовної культури”. Тяжко нині назвати кількість язичників, зауважує дослідниця, бо ж із-за наявних

переслідувань можна навіть, проголосивши себе язичником, втратити дітей і сім'ю. „Проте, незважаючи на це, в США виходить 500 язичницьких періодичних видань з аудиторією від 50 осіб до 30 тисяч. І ці цифри швидко зростають. За моїми підрахунками, в США як мінімум є один мільйон осіб, які б назвали своєю релігією язичництво, якби воно було включене до державного перепису населення. Багато людей, дізнавшись, що таке язичництво, заявляють: „Та я завжди у це вірив, просто не знав, як це називається”. (Юдит Анодеа. Новое язычество. – М., 2004. – С. 5 - 6). Відбувається відродження язичницької духовності на фоні домінуючих в світі світської і християнської культури. Але зауважимо, що лінія успадкування язичницьких вірувань при цьому не є неперервною. Язичництво у новотворах його постає вже дещо у видозміненому й осучасненому вигляді. Саме тому його називають неоязичництвом.

В чому ж особливість неоязичництва? Домінування в духовному житті більшості народів світу історичних релігій, зокрема християнства, навіть певна співпраця і співпадіння інтересів Церкви і держави спричинили те, що в їх свідомості і побуті уціліли лише деякі фрагменти давніх язичницьких вірувань. Більше того, останні зазнали на собі певного впливу не лише суспільства, а й нових релігій, а тому вже не постають у всій своїй первозданній повноті.

Ще одне. Послідовники неоязичництва - це люди сучасного світу, які у своєму світобаченні надто сильно відмінні від своїх далеких предків, далекі від господарчої сфери їх зайнятості. Рису цілісності світогляду вони прагнуть перенести і на язичницькі вірування, скомпонувати останні в такий спосіб, щоб вони поставали як єдина релігійна картина для колись відмінних у своїх віросповідних виявах регіонів. Притаманна давнім язичникам схильність до індивідуальної імпровізації обрядових дійств замінюється конструюванням системи обов'язкових для виконання ритуалів всіма неоязичниками. З'являється штат професіоналів-служителів релігійного культу, наявне прагнення до вибудови язичницьких храмів, укомплектування, а то й творення якихось “священних текстів” тощо. З'являються також регіональні і світові центри сучасних язичників з подібним для історичних релігій штатом керівників і функціональним приписом. Якщо якісь конкретні язичницькі вірування з'являлися стихійно і протягом порівняно великого проміжку часу, то в неоязичницьких системах є конкретні їх творці і розпорядники, навіть визначений час їх появи і трансформування. Всі зазначені вище особливості неоязичництва притаманні й українським рідновірським спільнотам.

Та ж Анодеа Юдіт визначає неоязичництво як „сучасний соціальний і релігійний рух, що ґрунтується на реконструйованих і адаптованих політеїстичних природних релігіях наших предків... Неоязичництво – це релігія, яка поєднує свій міфологічний і світ реальний, небо і землю, життя і смерть, особистість і всесвіт. Це інклюзивна, а не ексклюзивна релігія, життєлюбива, а не самозречнювальна, циклічна, а не прямиолінійна.

Язичництво має більшу схильність до досвіду, а не до віри, до любові, а не до страху” (Там само. – С. 6 - 7).

Язичництво українців - не минущий феномен. Українське язичництво як самобутній пласт релігійності нашого народу, незважаючи на всі тисячолітні потуги християнських церков знищити його або охристиянити, все ж не відійшло в небуття. Воно зберігалося в усній народній традиції, в охристиянізованих обрядових формах, родинному житті тощо.

Відродження українського язичництва як окремої релігійної системи, відмінної від християнства й інших історичних релігій, відбулося в середині минулого століття. Велика заслуга в цьому професора Володимира Шаяна, який все своє життя присвятив очищенню духовної скарбниці українців, поверненню їх до своєї Рідної Віри (Див.: Шаян Володимир. Віра предків наших.-Гамільтон,1987). Перша громада рідновірів з’явилася серед українців діаспори в Канаді у 1981 році. В Україну ідеї відродження Рідної Віри проникли лише десь 10-15 років тому. Із США на українські терени також було занесено рунвірство, творцем якого постав Лев Силенко (Див.:Колодний А.М. Рідна Українська Національна Віра (РУНВіра). – К., 2002).

Українське неоязичництво постає у різних своїх конфесійних виявах - Рідна Віра, Собор Рідної Православної віри, Родове вогнище Рідної Православної Віри, Великий Вогонь, Рідна Українська Національна Віра та ін. Оскільки кожна з цих течій має свої уможлядно сконструйовані особливі віроповчальні викладки й ґрунтовані на українській народній традиції своєрідні обряди, поєднує в цьому власне язичницькі й етнічні вірування українців як двох етапів розвитку релігії на давньому українському ґрунті, не всі з означених конфесій є первісно-віросповідними, а переважно політеїстичними, навіть монотеїстичні (наприклад, РУНВіра), то використання терміну *неоязичництво* до їх характеристики є не зовсім коректним. Тут правим були і В.Шаян, і Л.Силенко, коли до назви цих конфесій вжили термін *рідновірство*. Цим самим вони засвідчили укоріненість цих вірувань в давню релігійність предків українців, в своєрідність на українському ґрунті зростання і ставлення носіїв репрезентованих ними конфесій до світу надприродного, в долю України зорієнтовану функціональність цих віросповідань. Саме тому в подальшому будемо вживати через дефіс об’єднуючу характеристику цих конфесій – **неоязичництво-рідновірство**.

В становленні українського рідновірства, відповідно до розуміння в ньому світу божеств, виділяються три його етапи. Відродження українського язичництва як окремої релігійної системи, відмінної від християнства й інших історичних релігій, відбулося в середині минулого століття. Велика заслуга в цьому належить насамперед Володимиру Шаяну, який все своє життя присвятив очищенню духовних скарбів українців від всього привнесеного до них часом, поверненню їх до своєї Рідної Віри. Перша

грумада рідновірів з'явилася серед українців діаспори в Канаді у 1981 році. В Україну ідеї відродженого рідновірства прийшли лише десь через 10-15 років. В 1983 році в Києві з'явилася перша грумада українських язичників «Православ'я». Її волхвиня Зореслава (в миру – Галина Лозко), ґрунтуючись на текстах культової пам'ятки українського язичництва «Велесовій Книзі» та народних віруваннях і правилах молрالی уклала СЧимвол віри та Застороги нащадкам. Основи віровчення Української віри подаються нею у Волховнику і молитовнику «Правослов». Рідна Віра ґрунтується на язичницькому розумінні Бога як багатопроявної сутності, що реально постає у вигляді багатьох імен богів. Однією із головних засад Рідної Віри є віра в божественне народження, що ґрунтується на легендах про повну спорідненість русичів-українців з Богами як Дажбожих внуків. Головним гаслом рідновірів є: Україна – Рідна Земля, Рідна Мова і Рідна Віра.

Другим етапом у розвитку українського рідновірства є поява й порівняно інтенсивне поширення РУНВіри. Течія була заснована Левом Силенком у 1965 році в українській діаспорі Америки. Як віросповідання, рунвірство не тотожне з рідновірством, оскільки ґрунтується на інших світоглядних-релігійних та обрядових засадах. Це служить основою того протистояння, яке наявне між ними. Якщо рідновіри прагнуть відродити витокові язичницькі форми давньої релігійності українців, то рунвіри приймають реформовану на принципах стандартів монотеїстичних світових релігій давньоукраїнську віру. Якщо рідновірство є природною релігією, то рунвірство є вже штучним релігійним витвором. Воно не має такої глибокої традиції в історії українства, як рідновірство.

Як рунвіри, так і рідновіри вважають, що християнство є чужою вірою для українців, бо ж воно не добровільно, через свідоме освоєння з переконання проповідей місіонерів було прийняте їх давніми предками, а силою нав'язане шляхом масового охрещення їх князем Володимиром у 988 році. «А оскільки жодна чужа віра, як і чужа мати не може замінити рідну, - зауважує Лев Силенко, - то українці мають, зрештою, повернутися до своєї витокової духовності, бо ж, молячись до «бога Ізраїля», вони тим самим віддають чужій землі свою духовну енергію, яка так потрібна Україні» (Силенко Лев. Наука Рідної Української Національної Віри. – К., 1996. – С.37).

РУНВіра не є в прямому розумінні неоязичництвом. Лев Силенко створив нову монотеїстичну релігію у сподіванні, що вона сприятиме виживанню українців як національної спільноти, дасть їм «силу інстинкту національного самозбереження». Основи силенкового віровчення подано у видрукуванні в 1979 році праці «Мага Віра». Лев Силенко виступає за Українську Духовну Революцію, яка має привести до утвердження Української рідної віри, відходу українства від чужовір'я. У рунвірів є лише один Бог з ім'ям Дажбог. Силенко наголошує на тому, що Бог взагалі є один, але кожний конкретний народ має право називати й розуміти його по-своєму і визнавати при цьому таке ж право за іншими народами. Це дає можливість

любити Україну українською любов'ю, а не греко-католицькою чи греко-православною.

Подальший розвиток рідновірства-неоязичництва в Україні виявився у двох формах. З одного боку, бачимо прагнення зняти рідновірство і рунвірство в якомусь синкретичному поєднанні віросповідних засад їх, а з другого – прагнення утворити якусь організаційну структуру, яка поєднувала б в собі весь рідновірський рух, але водночас залишала б за кожним із них право на самовираження. Першою з названих форм був Собор Рідної Української Віри, сформований в 2000 році у вінниці Олегом Безверхим. Собор обстоює думку про надзвичайно високий духовний рівень дохристиянської релігії українців, її тісний зв'язок з релігіями шумерів і аріїв, про українсько-арійну єдність. Той Єдиний Бог Всесвіту, який арії у Ведах називають ім'ям «Єдиний», в українців отримав ім'я Дажбог. Водночас Собор не сприйняв РУНВіру як релігію українців, бо ж вона докорінно відрізняється від автентичної прадавньої Рідної Української Віри, є штучним релігійним витвором. Всі інші рідновірські течії О.Безверхий розглядає як «своїх потенційних союзників».

Але якщо Собор Рідної Віри прагнув поєднати рідновірство України на основі пошуку того спільного, що мають у своєму віровченні й обрядовій практиці його течії і ще більшого теоретичного обґрунтування права язичництва на відродження, то відомий історик-науковець Юрій Шилов організував і провів у лютому 2003 року Форум рідновірів України, який мав постати першим історичним прикладом доброї, спільної волі хранителів і продовжувачів Рідної Української Віри.

Форум – це друга форма подальшого розвитку українського рідновірства. Своє покликання він вбачав не лише у проведенні «узгодження поглядів та дій» запрошених представників зі всіх рідновірських конфесій, а й обрання Координаційної ради з постійно діючими комісіями із конкретних питань. Зауваживши на необхідності припинення в будь-яких формах взаємної критики світоглядних засад різних гілок рідновірського руху як шкідливого чинника для його поступу, Форум зорієнтував увагу рідновірів на відродженні українцями своїх витоків – Святинь, Свят, Історії, Віри, Звичаїв, Мови. Серед фактологічно-теоретичної бази ідейного єднання рідновірів було названо на Форумі не лише «Велесову Книгу» чи «Кобзар», а й канонічні тексти В.Шаяна і Л.Силенка, а також праці Ю.Шилова і Г.Лозко.

Проте Юрій Шилов був не першим, хто виявляв свої наміри хоч в якийсь спосіб поєднати рідновірів. До цього вдавалося ще десь в 1996 році Відділення релігієзнавства, зібравши на науково-практичну конференцію в Інститут філософії НАНУ представників всіх на той час діючих конфесій. Тут були (окрім вище названих) ще й великогононьці і ладовіри. Через три години після початку конференції із-за безперспективності заходу й гострих нетолерантних дебатів прийшлося конференцію закрити. Як і зібрання в Інституті філософії, так і шилівський форум залишив у рідновірській історії

лише слід благого наміру. Проголошена ним Координаційна Рада залишилася мертвонародженою інституцією.

Динаміку росту в Україні рідновірських організацій різних течій вияву відображають такі офіційно зафіксовані на початок кожного із названих років Держкомнацрелігії цифри: 1992 рік – 3, 1993 – 17, 1994 – 18, 1995 – 31, 1996 – 35, 1997 – 34, 1998 – 40, 1999 – 47, 2000 – 58, 2001 – 64, 2002 – 75, 2003 – 82, 2004 – 86, 2005 – 92, 2006 – 101, 2007 – 111, 2008 – 116. Порівняно швидкими темпами рідновірські течії зростали десь до 2000 року. Потім наступив період стабілізації, навіть незначних відтоків їх громад. Проілюструємо це на прикладі РУНВіри.

Офіційна статистика вперше фіксує 16 її громад на початок 1993 року. Далі маємо таку картину її громадного життя: 1994 – 17 громад, 1995 – 29, 1996 – 33, 1997 – 31, 1997 – 37, 1999 – 43, 2000 – 53, 2001 – 51, 2002 – 51, 2003 – 54, 2004 – 49, 2005 – 46, 2006 – 48, 2007 – 49, 2008 – 52. Проте ці цифри самі по собі ще нічого не говорять. На відміну від громад християнських конфесій, спільноти рідновірських і рунвірської течій не чисельні. Деякі з них значаться за адресою своєї реєстрації, хоча насправді як релігійна організація вони там вже давно не існують. Часто вони постають не як релігійні громади, а скоріше як своєрідні історико-етнографічні гуртки, зорієнтовані на відтворення давньої, правда, дещо модернізованої релігійності українців.

Відзначимо тут і те, що рідновірську релігійність не прийняло і не прийме село, хоч, здавалося б, що саме там вона мала б знайти більше своїх послідовників, ніж в місті. В містах же до рідновірських громад потяглася національно орієнтована інтелігенція, яка сприймає її переважно не як релігійну систему, а як об'єднання віруючих за національним інтересом. Інтелігенцію приваблює в релігії, насамперед в РУНВірі, її національний дух, відродження прадавніх пластів національної історії, ідея месіанської ролі України у світі, прагнення забезпечити українству прагнення на окреме місце в духовному житті людства, входження у світову історію.

Релігійно-духовне життя українських рідновірів не є організаційно єдиним. Воно значною мірою нагадує наше політичне життя, де надто багато гетьманів. Розколи спостерігаються в кожній з діючих рідновірських конфесій майже щорічно, маємо великі міграційні процеси окремих громад з конфесії в конфесію. Нині важко назвати точну цифру не тільки кількості вірян в кожній із рідновірських течій, а навіть кількість громад. Ми не маємо інформації про кількісне зростання громад, про обрядову практику рідновірських спільнот. Хоч і лунають заклики від керівництва конфесійних спільнот до організаційного поєднання, координації діяльності, співпраці, проте вони залишаються частіше незреалізованими.

Особливою міграційною вдачею відзначаються запорізькі рідновіри. Їх волхв С.Пашник перебував практично у всіх наявних в Україні рідновірських об'єднаннях, а зрештою заявив про створення Духовного центру «Родового Вогнища Рідної Православної Віри. При цьому з ним остання конфесія його

буття скоїла щось подібне до того, чого зазнав глава УПЦ КП Філерет від Церкви Московського Патріархату. Ось лист до громад

В РУНВірі, зокрема, тяжко визначитися в тому, які громади визнаються Левом Силенком, а які ним відлучені від конфесії. Не зрозумілим є й те, скільки своїх ОСІДУ має нині РУНВіра в Україні, який її духовний центр – київський, хмельницький, черкаський чи львівський – є легітимним, хто є дійсним головою ОСІДУ по Україні. Приїзд в Україну Лева Силенка ще більше ускладнив ситуацію в конфесії. Претензії його особистого секретаря Тетяни Лисенко, яка видає себе за духовну дочку Лева Силенка, перебрати на себе загальне керівництво рунвірством в Україні, зміщення Вчителем всупереч затвердженому державним органом Статуту конфесії М. Марченка з керівництва київським ОСІДУ РУНіри, відсторонення від керівництва К.Лисенка і В. Чорного, зневага з боку Силенка своїми рідними із Благодатному і будівництва там святині течії, призначення відаючим справами Духовного Представництва Лева Силенка в Україні Анатолія Дорошенка та ін. ще більше загострили внутрішні конфлікти в конфесії. Оскільки післяінсультний Вчитель втратив фізичні можливості до діяльності в ролі керівника РУНВіри і в такій ролі нібито від його імені виступає не сприйняття рунвірівським загалом країни Тетяна Лисенко, то створилася ситуація, що Духовне Представництво Силенка існує саме по собі, а громади конфесії діють відсторонено від нього. Зрештою тут вже закладені підвалини нової кризи течії і того, що з відходом Вчителя у світ предків Рун віра з часом завершить своє існування. Вже нині дехто з рунвірівських вірян перестасє сприймати Силенка як Пророка, розглядає його лише як мислителя, який дав своє бачення історичної долі українства. Якщо до цього року РУНВіру характеризували розколи її громад і протистояння центрів, то тепер скоріше її буде характеризувати зникнення з кожним роком її громад.

Досліджуваний нами релігійний феномен має такі особливості:

1. Українське неоязичництво-рідновірство загалом є не відтворенням давнього українського язичництва, а скоріше його реконструкцією, що дає підставу говорити про нього не як про неоязичництво, а як про нове язичництво.

2. Неоязичницькі-рідновірські конфесії зорієнтовані переважно на відродження і відтворення автохтонного українства, яке ще міцно збереглося в обрядово-побутовій сфері українського села.

3. Неоязичницькі-рідновірські рухи і їх громади постають насамперед як форма організації національно-свідомої української інтелігенції, яка в такий спосіб прагне відродити, зберегти й утвердити національну духовність. Проте українське селянство, перебуваючи в історичній сплячці, не сприйняло неоязичництво, хоч воно є й ближчим до його традиційних форм світобачення і світоставлення.

4. Заслуга неоязичників-рідновірів в тому, що вони привернули увагу до національних святинь, виробили загалом дієву систему національного виховання.

5. Всі неоязичницькі-рідновірські течії в той чи інший спосіб сакралізують Україну і висловлюють припущення про її місійне покликання.

6. Неоязичництво-рідновірство зорієнтоване на забезпечення людям повноцінного і гармонійного земного життя.

7. Більшості засновників і керівників неоязичницьких течій характерним є устремління до самосакралізації.

8. Віроповчальні системи всіх рідновірських течій характеризує певна штучність, довільність при формуванні їх віроповчальної і обрядово-календарної системи.

9. Конфронтаційність рідновірців щодо християнства, войовнича антихристиянськість змінюється поміркованістю, толерантністю щодо цієї світової релігії і навіть подеколи бажанням співпраці в ряді питань.

10. Якщо українське язичництво у своїх віроповчальних і обрядодійних складових поставало стихійно, то його неоязичницькі вияви формуються усвідомлено, часто на фантазійній основі, ніж на основі опрацювання збережених язичницьких пам'яток.

Про всі означені вище рідновірські течії наш часопис „Релігійна панорама” вже видруковував окремо інформації в Сторінці конфесії (Релігійна панорама: №8-9 за 2001 рік, №4 за 2002 рік, №10 і №12 за 2003 рік, №6 за 2004 рік), а тому я не бачив потреби повторюватися. Вони написані переважно керівниками цих конфесій, а відтак не містять якихось необ'єктивних матеріалів про них.

При розгляді історії релігії в Україні ми часто ще йдемо за нав'язаними православно-богословськими оцінками її, нехтуючи невиправдано при цьому порівняльно-історичним підходом до аналізу явищ. А між тим, коли припустити, що Володимирова реформа язичництва початку 80-х років Х ст. мала б успіх, то чи можна з впевненістю сказати, що язичництво не було б у нас на тому ж самому рівні, якого пізніше досягло православ'я – рівні ідеологічного захисника влади? В такому разі в язичництві від його природності як релігії залишалося б з кожним століття все менше і менше. Це ми маємо, зокрема, в РУНВірі, яка відкинула визнання в інших рідновірських течіях політеїзм, не впроваджує витокові форми язичницької обрядовості.

До того ж, функціонуючи в поліконфесійному середовищі, рідновірству слід рахуватися з реаліями релігійного життя, визнавати те, що історію заднім числом не перепишеш, а її данність (навіть ту, що є) можна повернути на шлях служіння Україні, українському народу в цей складний час одержаного ним останнього шансу на національне виживання. Не відштовхувати слід рунвірам від себе українців-християн (подеколи навіть в образливій формі), а шукати шляхи до співпраці з ними **в ім'я спільної мети, яка зветься УКРАЇНА.**